

Ks. Adam Kubiś

Instytut Nauk Biblijnych KUL
adamkubis@kul.pl

Ks. Janusz M. Czerski, *Ewangelia i Listy św. Jana. Wprowadzenie literackie, historyczne i teologiczne* (Opolska Biblioteka Teologiczna 156; Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2016). Ss. 226. PLN 19.90. ISBN 978-83-63950-74-3

Książka znanego biblisty opolskiego, ks. prof. dr. hab. Janusza Czerskiego, jest owocem wieloletniej pracy naukowej i dydaktycznej na Wydziale Teologicznym w Opolu, Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu oraz Ukraińskim Uniwersytecie Katolickim we Lwowie. Struktura i zamiysł książki wskazuje – co potwierdza także autor we wstępie (s. 17) – iż uzupełnia ona jego wcześniejszą monografię traktującą o księgach narracyjnych NT w ich aspekcie literackim, historycznym i teologicznym, ale ograniczoną wówczas tylko do Ewangelii synoptycznych i Dziejów Apostolskich¹. Książka składa się z dwóch zasadniczych części: pierwsza i obszerniejsza poświęcona jest Ewangelii Janowej, druga natomiast

¹ J. Czerski, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu. Wprowadzenie historyczno-literackie i teologiczne* (Opolska Biblioteka Teologiczna 59; Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2003).

– Listom Janowym. Autor wychodzi ze słusznego założenia, iż nie można mówić o Listach Janowych w oderwaniu od czwartej Ewangelii i odwrotnie.

Część poświęconą Ewangelii autor rozpoczyna od egzegetycznej analizy treści. W wielu przypadkach mamy do czynienia z ciekawymi ujęciami i refleksjami, jednak w przypadku kilku tekstów obcuje nie tyle z egzegezą *sensu stricto*, ile z ogólnym omówieniem treści poszczególnych rozdziałów czy perykop, okraszona nielicznymi i zdawkowymi uwagami egzegetycznymi, głównie obecnymi w przypisach. Wśród zagadnień literackich autor analizuje wybrane propozycje struktury, a mianowicie chronologiczno-geograficzną, symetryczną, narracyjną, liturgiczno-symboliczną, literacko-chrystologiczną oraz retoryczną. Należy docenić odwołanie do klasycznej pracy w zakresie struktury czwartej Ewangelii autorstwa G. Mlakuzhyila². Następnie ks. Czerski omawia właściwości Janowego języka (słownictwo) i stylu (słowa wieloznaczne, nieporozumienia, dramatyczność akcji, ironię, symbolikę). Ogólny i podstawowy charakter książki zapewne przesądził o braku odwołań do podstawowych monografii na temat poszczególnych elementów stylu Janowego, chociażby do pracy J. Klinkowskiego w przypadku dramatyczności akcji³. Omawiając gatunki literackie użyte przez ewangelistę, autor prezentuje narracje, historie powołań, chreie, opowiadania z komentarzem oraz gatunki mówione, czyli dialogi i mowy Chrystusa. Autor poświęca osobny paragraf na omówienie jedności literackiej czwartej Ewangelii, która we współczesnej egzegezie jest przedmiotem licznych kontrowersji. Brak koherencji doprowadził wielu egzegetów do przyjęcia jednej z dwóch zasadniczych hipotez: teorii źródeł lub teorii wielokrotnych redakcji. Ks. Czerski omawia, między

² G. Mlakuzhyil, *The Christocentric Literary Structure of the Fourth Gospel* (Analecta Biblica 117; Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1987; ²2011).

³ J. Klinkowski, *Analiza dramatyczna Ewangelii św. Jana* (Biblioteka Diecezji Legnickiej 40; Legnica: Biblioteka im. Jana Pawła II Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Legickiej, 2007).

innymi, popularną w kręgach francuskich egzegetów, niezwykle skomplikowaną teorię M.-É. Boismarda i A. Lamouille'a⁴, w Polsce znaną już dzięki pracom M. Bednarza⁵ i S. Mędała⁶. Omówienie zagadnień literackich kończy prezentacja problemu relacji pomiędzy czwartą Ewangelią i Ewangelią synoptycznymi. Przechodząc do zagadnień historycznych, ks. Czerski omawia klasyczne kwestie obecne w każdym wprowadzeniu, a mianowicie autorstwo, adresatów, miejsce i czas powstania. Zdaniem opolskiego biblisty Ewangelia w swej podstawowej, pierwotnej wersji pochodzi od Jana Apostoła lub jakiegoś autorytetu z jego najbliższego otoczenia (s. 102). Odnośnie do tożsamości Umiłowanego Ucznia, ks. Czerski przywołuje jedynie pięć alternatywnych propozycji (Andrzeja Apostoła, Marię Magdalenę, Natanaela, Jana Prezbitera i Łazarza). W istocie propozycji tych jest znacznie więcej; J.H. Charlesworth wymienia 21 możliwych hipotez z własną 22 propozycją identyfikującą Umiłowanego Ucznia z Tomaszem Apostołem⁷. Autor błędnie przypisuje J.H. Charlesworthowi opinię identyfikującą Umiłowanego Ucznia z Natanaelem (s. 102). Sporo miejsca biblista poświęca omówieniu tła historyczno-religijnego czwartej Ewangelii, a więc Staremu Testamentowi, judaizmowi (w wersji „ortodoksyjnej”, qumrańskiej oraz helleńskiej, której przedstawicielem jest Filon z Aleksandrii), gnozie, hermetyzmowi i mandeizmowi. Poprzez omówienie trzech ostatnich fenomenów ks. Czerski daje wgląd w historię interpretacji czwartej Ewangelii, gdyż odniesienia do gnozy, hermetyzmu i mandeizmu zostały już zarzucone wśród badaczy *Corpus Joanneum* jako nieuzasadnione. W części historycznej omówienia brakuje istotnego

⁴ M.-É.Boismard – A. Lamouille, *L'évangile de Jean* (Synopse des Quatre Évangiles en Français 3; Paris: Éd. du Cerf, 1977).

⁵ M. Bendarz, „Teoria M.É. Boismarda – próba wyjaśnienia kwestii synoptycznej”, *Tarnowskie Studia Teologiczne* 11 (1992) 71-98.

⁶ S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana* (Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 1993).

⁷ J.H. Charlesworth, *The Beloved Disciple. Whose Witness Validates the Gospel of John?* (Valley Forge, PA: Trinity Press International, 1995) 127-224.

tematu, jakim jest – często bardzo gwałtownie podważana⁸ – historyczna wiarygodność Ewangelii Janowej, a zatem jej wartość w rekonstrukcji historycznego obrazu posługi Jezusa z Nazaretu⁹. Zagadnienie to z reguły znajduje się we wprowadzeniach do czwartej Ewangelii. Ostatnią częścią poświęconą Ewangelii Janowej jest analiza głównych tematów teologicznych: obrazu Boga, obrazu Chrystusa (jako Logosu, Syna Bożego, Syna Człowieczego, Zbawiciela, Baranka Bożego), Ducha Świętego, Maryi, eschatologii, eklezjologii, sakramentologii, tematu wiary i miłości.

Druka część książki, traktująca o Listach Janowych, podzielona jest na trzy części, każda dedykowana kolejnemu listowi. Omawiając każdy z utworów, autor przyjął schemat zastosowany w pierwszej części książki, a zatem w pierw prezentuje zagadnienia literackie, następnie historyczne i na końcu teologiczne. Należy z uznaniem zauważyć, iż omawiając propozycje różnych struktur 1 J, autor przywołał w trzech przypisach (21, 22, 30, s. 180-182) najważniejszą pracę na ten temat – monografię autorstwa G. Giurisato¹⁰. Szkoda jednak, iż autor nie uwzględnił i nie omówił propozycji struktury wysuniętej w tej publikacji przez szwajcarskiego benedyktyna.

⁸ M. Casey, *Is John's Gospel True?* (London: Routledge, 1996).

⁹ Zob. A.J.B. Higgins, *The Historicity of the Fourth Gospel* (London: Lutterworth, 1960); F. Mussner, *The Historical Jesus in the Gospel of John* (London: Burn & Oates, 1967); C.L. Blomberg, *The Historical Reliability of John's Gospel. Issues & Commentary* (Downers Grove, IL: IVP Academic, 2001); *John, Jesus, and History. I. Critical Appraisals of Critical Views* (red. P.N. Anderson – F. Just – T. Thatcher) (SBL Symposium Series 44; Atlanta, GA: SBL, 2007); *John, Jesus, and History. II. Aspects of Historicity in the Fourth Gospel* (red. P.N. Anderson – F. Just – T. Thatcher) (SBL Early Christianity and Its Literature 2; Atlanta: SBL 2009); *John, Jesus, and History. Volume 3: Glimpses of Jesus through the Johannine Lens* (red. P.N. Anderson – F. Just – T. Thatcher) (SBL Early Christianity and Its Literature 18; Atlanta, GA: SBL 2016).

¹⁰ G. Giurisato, *Struttura e teologia della Prima Lettera di Giovanni. Analisi letteraria e retorica, contenuto teologico* (Analecta Biblica 138; Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1998).

Każda z dwu podstawowych części książki poprzedzona jest obszernym wykazem literatury, podzielonej na (1) komentarze oraz (2) monografie i artykuły. Książkę otwiera, obok wykazu skrótów, bibliografia generalna, podzielona na (1) teksty, (2) wstępy, pomoce i opracowania ogólne oraz (3) teologie. Opracowując bibliografię, autor przyjął cezurę roku 1990, nie umieszczając prac wcześniej opublikowanych. Jednak, jak sam autor zauważył: „Wyjątkowo cytowane są starsze opracowania uznawane przez uczonych za standardowe i szczególnie ważne dla współczesnej egzegezy” (s. 17). W przypadku komentarzy do czwartej Ewangelii autor uważa za ważne i opublikowane przed 1990 r. prace: J. Beckera, J. Blanka, J. Callouda i F. Genuyta, C.H. Dodda, L. Morrissa, R. Schnackenburga, J. Schneidera czy L. Stachowiaka. Oczywiście, wybór komentarzy i innych publikacji (w dziale monografii i artykułów) jest zawsze subiektywną decyzją autora, jednak musi dziwić brak najbardziej klasycznych i cenionych, a przez to najczęściej cytowanych przez badaczy Ewangelii Jana, komentarzy autorstwa R. Bultmanna (pierwsze wydanie w 1941, ostatnie, dwudzieste pierwsze [*sic!*] w 1986) oraz R.E. Browna (1966–1970). Miłośnicy interpretacji symbolicznych i duchowych ze smutkiem skonstatują brak komentarza autorstwa J. Mateosa i J. Barreto¹¹. W moim przekonaniu ważny jest współczesny dwutomowy komentarz J. Zumsteina¹² oraz niezwykle oryginalny trzytomowy komentarz U.C. von Wahldego¹³.

¹¹ J. Mateos – J. Barreto, *El Evangelio de Juan. Análisis lingüístico y comentario exegetico* (Lectura del Nuevo Testamento 4; Madrid: Ediciones Cristiandad, 1979; ²1982) = *Il vangelo di Giovanni. Analisis linguistica e commento esegetico* (Assisi: Cittadella, 1982; ⁵2016).

¹² J. Zumstein, *L'évangile selon saint Jean (1–12)* (Commentaire du Nouveau Testament. Duxième Série 4a; Genève: Labor et Fides, 2014); tenże, *L'évangile selon saint Jean (13–21)* (Commentaire du Nouveau Testament. Duxième Série 4b; Genève: Labor et Fides, 2007).

¹³ U.C. von Wahlde, *The Gospel and Letters of John. I. Introduction, Analysis, and Reference. II. Commentary on the Gospel of John. III. Commentary on the Three Johannine Letters* (The Eerdmans Critical Commentary; Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans, 2010).

W przypadku komentarza C.K. Barretta z 1978 r. (pierwsze wydanie 1955) dziwi umieszczenie w bibliografii niemieckiego tłumaczenia z 1990 r. w miejsce angielskiego oryginału. Praca C.H. Dodda *The Interpretation of the Fourth Gospel* wydana została w 1953 r., a nie, jak chce autor, w 1998 r. W dziale „Wstępy, pomoce i opracowania ogólne” niezrozumiałą jest brak podstawowego wstępu do pism Janowych, jakim jest wydana pośmiertnie praca R.E. Browna (†1998), przygotowana do druku przez F.J. Moloneya¹⁴. W tym samym dziale obok polskiego wstępu do pism Janowych autorstwa S. Gądeckiego brakuje również dobrego wprowadzenia napisanego przez M. Bednarza¹⁵. Należy jednak wyrazić uznanie dla autora za zgromadzenie tak licznej bibliografii, zwłaszcza niemieckojęzycznej: w przypadku Ewangelii Janowej – 18 stron, w odniesieniu do listów – 6 stron.

Podsumowując, książka ks. Czerskiego z pewnością stanie się czołowym wprowadzeniem do czwartej Ewangelii i Listów Janowych w języku polskim. Poprzednie publikacje tego typu (S. Gądeckiego 1991, S. Mędała 1992¹⁶ oraz M. Bednarza 2004) ze względu na datę wydania, siłą rzeczy, nie referują aktualnych debat i rozwiązań dotyczących pism Janowych. Książka ks. Czerskiego dostarcza zatem polskim studentom teologii podręcznika, a jednocześnie wszystkim miłośnikom Ewangelii duchowej wprowadzenia, uwzględniającego najnowsze opinie, rozstrzygnięcia i interpretacje międzynarodowego środowiska badaczy *Corpus Joanneum*.

¹⁴ R.E. Brown, *The Introduction to the Gospel of John. Edited, Updated, Introduced, and Concluded by F. J. Moloney, S.D.B* (The Anchor Bible Reference Library; New York *et al.*: Doubleday, 2003).

¹⁵ M. Bednarz, *Pisma św. Jana* (Academica 18; Tarnów: Biblos, 2004).

¹⁶ S. Mędała, „Chwała Jezusa” (Ewangelia według św. Jana)”, „Chodzenie w światłości (Pierwszy List św. Jana)”, „Trwanie w prawdzie (Drugi List św. Jana)”, „Gościnność chrześcijańska (Trzeci List św. Jana)”, *Ewangelia św. Jana. Listy Powszechne. Apokalipsa* (Wprowadzenie w Myśl i Wezwanie Ksiąg Biblijnych 10; Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1992) 13-59, 60-89, 90-96, 97-101.